

فصلنامه علمی تخصصی فقه و حقوق معاصر

سال نهم، شماره بیست و سوم، بهار ۱۴۰۲، ص ۱۰۹-۱۲۰

مطالعه شرایط، سازوکار و نحوه اجرای قهری تصمیمات اداری حقوق ایران

علیرضا بیرجندی^۱

چکیده

حقوق اداری یکی از شاخه های حقوق عمومی است که اصول و مبانی و تصمیمات آن میبایست از سوی اداره و متصدیان اداری محقق گردد؛ تصمیمات سازمانهای اداری در کلیه امور مختلف، لازم الاجراست. هنگامی که قوانین یا تصمیم اداری تعهد یا تکلیفی را برعهده ی یک شخص می گذارند و آن شخص را ملزم به انجام کار میکند در این صورت، ممکن است آن شخص به اجرای تکلیف یا دستوری که به او محول شده نپردازد. چگونه اداره می تواند آن فرد را ملزم به تکلیف و تصمیم نماید؟ در صورت سرپیچی و نافرمانی اشخاص در اجرای قوانین یا تصمیمات قهری اداری، اداره به موجب قوانین مختلف دارای سه راه حل است که عبارتند از مجازات کیفری، مجازات اداری و اجرای قهری، این مقاله جهت مطالعه شرایط، سازوکار و نحوه اجرای قهری تصمیمات اداری در صدور دستورات لازم الاجرا اصل عدم اجرای قهری اعمال اداری و اجرای قهری تصمیمات اداری به عنوان استثنا می پردازد. این موضوع تصمیمات دارای ارتباط مواردی نظیر حاکمیت، قانون صلاحیت، سلسله مراتب اداری و مسئولیت که همگی مؤثر در تحقق آن هستند. هدف این است که متصدیان امور عمومی از مستخدمین مادون گرفته تا مافوق در فرض ایفای وظایف اداری به موجب، قانون مطابق صلاحیت های اعطایی، با رعایت کامل سلسله مراتب اداری و عدم ارتکاب به قصور و تقصیر در جهت تبری از مسئولیت های اداری و قضایی موجبات تحقق و رعایت اجرای تصمیمات اداری را فراهم میسازند.

کلیدواژه ها: تصمیمات لازم الاجرا مجازات کیفری، مجازات اداری، اجرای قهری، اصل تناسب

اجرای تصمیمات اداری یکی از مراحل مهم فرایند اداری است که ضمانت اجرای قانونی داشته و موجب اعمال و اجرای دستورات مقامات اداری می‌گردد. اجرای تصمیمات اداری به دو صورت غیرقهری و قهری انجام می‌پذیرد. در حالت غیرقهری، اشخاص به طور داوطلبانه تصمیم اداری را اجرا می‌کنند. اما گاهی اشخاص از اجرای دستورات اداری سر باز می‌زنند که در این حالت نهادهای اداری با اتخاذ تدابیر قهری، تصمیمات خود را اجرا می‌کنند (هداوند و همکاران، ۱۳۹۰). اجرای قهری تصمیمات اداری، ابزاری برای تضمین اجرای قانون و حمایت از منافع عمومی است. در حقوق ایران، قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۰ و قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۸ به تشریح شرایط و نحوه اجرای قهری تصمیمات اداری پرداخته‌اند (امامی و استوار، ۱۳۹۳). در این راستا، پژوهش حاضر با هدف بررسی جامع شرایط، سازوکار و نحوه اجرای قهری تصمیمات اداری در حقوق ایران صورت می‌گیرد. سؤالات اصلی پژوهش عبارتند از:

۱. شرایط اجرای قهری تصمیمات اداری در حقوق ایران کدام است؟

۲. ساز و کار اجرای قهری تصمیمات اداری در نظام حقوقی ایران چگونه است؟

۳. مراحل اجرای قهری تصمیمات اداری در حقوق ایران کدام است؟

فرضیه‌های پژوهش عبارتند از:

۱. اجرای قهری تصمیمات اداری منوط به احراز شرایطی همچون قطعیت تصمیم اداری، عدم اجرای داوطلبانه توسط اشخاص و ... است.

۲. سازوکار اجرای قهری تصمیمات اداری در ایران مبتنی بر مراجعه به مقامات قضایی و اجرای احکام است.

۳. اجرای قهری تصمیمات اداری دارای مراحل هم‌چون صدور اجراییه، ابلاغ و اجرای آن توسط مأموران اجرای احکام است.

روش پژوهش به شیوه کتابخانه‌ای خواهد بود. در این پژوهش، منابع کتابخانه‌ای شامل کتب، مقالات، پایان‌نامه‌ها و قوانین مرتبط مورد مطالعه، تحلیل و ارزیابی قرار خواهد گرفت.

گفتار اول: بررسی شرایط صحت تصمیم‌های اداری و سازوکارهای اجرای قهری تصمیمات اداری:

اولین شرط صحت هر تصمیم یا اقدام اداری این است که توسط مأمور یا مقام صالح اتخاذ و یا انجام شده باشد. ملاک اصلی برای تشخیص صلاحیت هر مأمور یا مقام اداری نیز قانون (به مفهوم عام شامل قانون اساسی، قانون عادی، آیین نامه و...) است؛ بنابراین

برای تعیین حوزه صلاحیت هر مقام یا مأمور حتی وزیر باید به شرح وظایف یا حدود اختیاراتشان مراجعه کرد که به همین دلیل قوانین برای مقامات اختیارات خاصی پیش بینی کرده است تا مقامات فوق الذکر در آن چارچوب حرکت کنند. البته در مواردی که مقامات به اعتبار صلاحیت شخصیت حقوقی سازمان ذی ربط اقدام یا تصمیمی اتخاذ می کنند، برای تشخیص صلاحیت آن مقام باید به حوزه صلاحیت سازمان یا اداره ذی ربط مراجعه کرد. بنابراین تصمیمی که وزیر اتخاذ می کند به اعتبار و به استناد قانونی است که در آن حدود وظایف و اختیارات بیان شده است. برای اینکه بدانیم شرایط صحت تصمیم های اداری چیست، باید نکاتی را در نظر گرفت که در ادامه آنها را برشمرده ایم.

- مغایرت نداشتن تصمیم وزیران با قوانین و مقررات:

از آنجا که صلاحیت و حدود وظایف و اختیارات وزیران و سایر مأموران و مقامات اداری به استناد قانون است، تصمیم های آنان نباید مغایر با قانون باشد. در نظام سلسله مراتبی اداره، تشخیص قانونی بودن تصمیمات و اقدامات اداری در صلاحیت مقامات قانون است که در قالب مذکور اعمال می شود. در خارج از نظام اداری نهادهای کنترل کننده در تشخیص نهایی، نهادهای قضایی هستند که مغایرت یا عدم مغایرت تصمیمات و اقدامات اداری با قانون را اعلام می کنند. (قانون در اینجا به مفهوم عام آن در نظر است) از سوی دیگر بر اساس اصل سلسله مراتب اداری، رئیس جمهوری حق لغو و ابطال تصمیمات و اقدامات زیردستان خود را دارد بنابراین اصولاً تصمیم های وزیران نباید با تصمیم های مقامات مافوق مغایرت داشته باشد. این امر بیشتر در زمانی موضوعیت دارد که مافوق نسبت به موضوعی اتخاذ تصمیم کرده باشد که در این صورت مأموران و مقامات مادون نمی توانند تصمیمی و اقدامی خلاف آن انجام دهند زیرا بر اساس ماده ۹۶ قانون مدیریت خدمات کشوری، کارمندان مکلف به اطاعت از اوامر و دستورهای مافوق خود هستند و در صورت تعارض اقدام مافوق و مادون بر اساس اصل سلسله مراتب اداری تصمیم و اقدام مافوق در مرحله عمل معتبر است و ملاک عمل خواهد بود. البته برای کارمندان مادون این حق وجود دارد که در صورت اعتقاد به قانونی بودن عمل خود و غیر قانونی بودن تصمیم یا اقدام مافوق، به مراجع قانونی مراجعه کنند. باید در نظر داشت که اثر تصمیم اداری نسبت به آینده است نه گذشته و مقامات اداری هرگز حق ندارند به تصمیم خود اثر قهقرایی بدهند مگر آنکه قانون اجازه آن را داده باشد. این قاعده در واقع ناشی از عرف اداری است که امروزه در حقوق عمومی به عنوان یک اصل کلی پذیرفته شده است. بنابراین این سؤال مطرح است که اگر تصمیم اداری نسبت به آینده باید باشد آیا این امر از زمان امضای تصمیم و ایقاع اداری است یا از زمان ابلاغ و اعلان آن؟ در پاسخ به این سؤال می توان گفت تصمیم و ایقاع اداری به محض آنکه به نحو صحیح واقع شد و به امضای مقام صلاحیتدار

رسید و به اصطلاح اداری، صادر شد، دارای اعتبار و آثاری است؛ منتها تصمیم و عمل مزبور تا زمانی که به اطلاع افراد ذی نفع نرسیده است برای آنها لازم‌الاتباع نیست و افراد نمی‌توانند ولو اینکه از صدور چنین تصمیمی اطلاع یافته باشند، به آن استناد کنند. باید دانست که تصمیمات اداری از تاریخی برای افراد الزام‌آور و واجب‌الرعايه‌اند که به نحوی از انحا منتشر شده و به اطلاع آنها رسیده باشد.

ابلاغ و اعلان تصمیم اداری:

انتشار تصمیم اداری به دو صورت است: اعلان و ابلاغ. تصمیم اداری که جنبه عمومی و عینی دارند مانند آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های اداری، معمولاً از طریق اعلان و تصمیم‌هایی که جنبه انفرادی دارند یعنی مربوط به شخص یا اشخاص معینی هستند، مانند احکام اداری، از طریق ابلاغ به اطلاع افراد ذی نفع می‌رسند. البته باید متذکر شد که اعلان تصمیم‌های عمومی و اداری در تمام موارد تابع قواعد و تشریفات یکسان و متحدالشکل نیست. انتشار قوانین، تشریفات خاصی دارد و باید در روزنامه رسمی درج شود ولی درج تصویب‌نامه‌ها و آیین‌نامه‌ها و بخشنامه‌های اداری در روزنامه رسمی الزام قانونی ندارد و دولت می‌تواند از طریق صداوسیما، سخنگوی دولت و درج در جراید و حتی در مواردی با الصاق در معابر، آنها را منتشر کند. تصمیم اداری تا زمانی که ابلاغ یا اعلان نشده‌اند برای افراد لازم‌الاتباع نیستند مع الوصف قبل از ابلاغ موجود شده‌اند و دارای آثار حقوقی محدودی هستند از جمله:

- ۱- اداره می‌تواند قبل از اینکه منتظر ابلاغ و اعلان تصمیم خود باشد آنها را در حدی که به حقوق افراد لطمه نزنند اجرا کند.
- ۲- در مقام رسیدگی به صلاحیت مقام تصمیم‌گیر که آیا دارای صلاحیت بوده است یا نه، باید زمان صدور آن تصمیم مورد توجه باشد نه زمان ابلاغ و اعلان.
- ۳- تصمیم اداری به محض اینکه اتخاذ شد برای خود اداره الزام‌آور است هرچند که به اطلاع افراد ذی نفع نرسیده باشد، زیرا از لحاظ منطقی هیچ‌کس نمی‌تواند از اعمال خود اظهار بی‌اطلاعی کند.
- ۴- معمولاً تصمیم اداری در قالب احکام و اسناد کتبی، تنظیم و به امضای مقام صلاحیت‌دار می‌رسد. این اسناد و احکام، اعتبار اسناد رسمی را دارند یعنی «در مقابل آنها انکار و تردید مسموع نیست و فقط می‌توان نسبت به آنها ادعای جعل کرد یا ثابت کرد که این اسناد یا احکام به جهتی از جهات قانونی از اعتبار افتاده‌اند.»

-ابطال تصمیم‌های عام‌الشمول وزیران:

رسیدگی به شکایات، تظلمات و اعتراضات اشخاص حقیقی و حقوقی نسبت به آیین‌نامه‌های هیات وزیران، از حیث مخالفت مدلول آنها با قوانین و مقررات اسلامی یا خارج بودن آنها از حدود اختیارات قوه مجریه در صلاحیت دیوان عدالت اداری است. در حقیقت، دیوان برای اتخاذ تصمیم در باب یک مصوبه، به اقدامات راجع به تصویب مصوبه مورد نظر، می‌نگرد و در صورتی که این اقدامات را منطبق با قانون نیابد، رأی به ابطال مصوبه می‌دهد. بنابراین در اینجا شکایت از دو جهت قابل بررسی است که معمولاً به این قبیل شکایات، شکایات ابطال مصوبات گفته می‌شود؛ یکی مخالفت مصوبه مورد نظر یا طرح مورد نظر با قوانین یا مقررات و دیگری، خارج بودن تصویب مصوبه مورد نظر از حدود صلاحیت.

- ابطال مصوبه از حیث مخالفت با قوانین:

باید گفت که مصوبات دولت، نباید مخالف قوانین یا شرع باشد. در مورد تشخیص مطابقت یا عدم مطابقت مصوبه با قوانین، دیوان رأساً اقدام می‌کند؛ ولی در مورد مطابقت یا عدم مطابقت مصوبه با شرع، دیوان موظف است شکایت را به شورای نگهبان ارجاع دهد و شورای نگهبان، چنانچه طبق اصل ۴ قانون اساسی و سایر اصول قانون اساسی، مصوبه را خلاف شرع تشخیص داد مراتب را به دیوان اعلام و دیوان بر اساس نظریه شورای نگهبان اقدام خواهد کرد.

- ابطال مصوبه از حیث خروج از حدود صلاحیت:

طبق ماده ۱۳ قانون جدید دیوان عدالت اداری قانون، در صورتی که مصوبه مقام‌های اداری و از جمله وزیران، خارج از حدود اختیارات مرجع تصویب‌کننده باشد، دیوان می‌تواند مصوبه را ابطال کند. تاکنون دیوان، مصوبات زیادی را به دلیل خارج بودن از حدود اختیارات مرجع تصویب‌کننده، باطل اعلام کرده است.

برخلاف «تصمیمات لازم‌الاجرای اداری»، اداره جز در موارد استثنایی خود حق اجرای اعمال اداری به طور قهری را ندارد. اعمال اداری علاوه بر الزام افراد به تصمیمات لازم اجرا می‌تواند در صورت لزوم، ابه

اجرای قهری تصمیمات خود را اعمال کند. همچنین ما شاهد افزایش مواردی هستیم اداره می‌تواند خود به دادرسی و حل و فصل اختلافات پرداخته و مبادرت به صدور و اعمال مجازات‌های اداری نماید. باید گفت که هر چند ضمانت اجرای اخیر مستلزم مداخله‌ی دادرس نمی‌باشد ولی تابع شرایط و محدودیتهایی هستند که به موجب قوانین و رویه‌ی قضایی معین شده‌اند. بنابراین اصولاً فردی که با اجرای یک عمل یا تصمیم اداری مخالفت می‌کند یا رفتاری برخلاف قوانین و مقررات انجام دهد تنها با

مجازات‌هایی که در قوانین پیش‌بینی شده روبرو خواهد گشت که عبارتند از مجازات‌های کیفری و مجازات‌های اداری

الف - مجازاتهای کیفری

تنها برای ماموران دولتی و شهرداریها و نه اشخاص خصوصی که از اجرای تصمیمات اداری و اوامر کتبی دولتی یا هر گونه امر مقامات قانونی جلوگیری نمایند ضمانت اجرای کیفری پیش بینی شده است. ماده ی ۵۷۶ قانون تعزیرات در این زمینه مقرر می دارد: «چنانچه هر یک از صاحب منصبان و مستخدمین و مأمورین دولتی و شهرداریها در هر رتبه و مقامی که باشند از مقام خود سوء استفاده نموده و از اجرای اوامر کتبی دولتی یا اجرای قوانین مملکتی و یا اجرای احکام یا اوامر مقامات قضایی یا هر گونه امری که از طرف مقامات قانونی صادر شده باشد جلوگیری نماید به انفصال از خدمات دولتی از یک تا پنج سال محکوم خواهد شد ولی لازم به ذکر است که مجازات اخیر بیشتر جنبه اداری دارد تا کیفری.

ب - مجازاتهای اداری

در گذشته، صدور و اعمال مجازاتهای اداری توسط سازمان های اداری جنبه ی استثنایی داشت و اندک بود ولی چندین دهه است که شمار آنها افزایش یافته است.

تعبیر امروزه به موجب برخی قوانین برای مقابله با رفتارها و فعالیتهای خلاف قوانین و مقررات در حوزه های مختلف مجازاتهای اداری متعددی پیش بینی شده است از جمله در خصوص قوانین و مقررات رانندگی نظام صنفی مجازات های انتظامی و... در این راستا، اداره می تواند در برخی موارد مبادرت به صدور و اعمال مجازات های اداری نماید. معمولاً مجازاتهای اداری عدم اجرای اعمال اداری عبارتند از: اخطار، توبیخ، مجازاتهای مالی جریمه، تعلیق لغو مجوز و پروانه ممنوعیت فعالیت، بستن مؤسسه، برکناری رئیس مؤسسه ی خصوصی و... وضعیت حقوقی چنین اختیاری و صدور حکم به چنین مجازاتهایی به تدریج به موجب قوانین و مقررات مشخص و تنظیم شده است. معمولاً سازمانهای اداری که به موجب قانون صلاحیت صدور و اعمال چنین مجازاتهای را دارند عبارتند از نهادهای شورایی مستقل مراجع اداری یا شبه قضایی اختصاصی از قبیل کمیسیون ماده ی ۱۰ قانون احزاب (صلاحیت تذکر کتبی، اخطار، توقیف پروانه و درخواست انحلال از دادگاه در صورت تخلف احزاب (ماده ی ۱۷ قانون فعالیت احزاب مصوب سال ۱۳۶۰ هیأت نظارت بر مطبوعات (صلاحیت تذکر کتبی و لغو پروانه ی نشریه در صورت تخلف مطبوعات (مواد) ۱۱ و ۱۲ قانون مطبوعات مصوب سال ۱۳۶۴ با اصلاحات بعدی و... برخی دستگاههای اجرایی و مقامات اداری مانند وزارتخانه ها مؤسسات دولتی شرکتهای دولتی (مانند بانک مرکزی)، مؤسسات عمومی غیر دولتی مانند سازمان بورس و اوراق بهادار و فدراسیون های ورزشی و نظام های حرفه ای از قبیل کانون وکلا سازمان نظام پزشکی، نظام صنفی و... در موارد متعددی اختیار

صدور و اعمال چنین مجازاتهایی به نهادهای شورایی یا تصمیم گیری دسته جمعی که اغلب از جمله مؤسسات اداری مستقلی بوده و زیر نظارت سلسله مراتبی و زیران قرار ندارند واگذار شده است که مأموریت تنظیم فعالیت های اشخاص، نظارت و وضع مقررات درباره ی آنها را دارند از قبیل شورای رقابت (مواد ۶۴-۶۰ قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ مصوب سال ۱۳۸۷)، در حقوق اداری ایران، صدور حکم به مجازات اداری منوط به رعایت چهار شرط زیر است:

۱- صلاحیت ذاتی مرجع اداری: مرجع صادرکننده حکم باید بر اساس قانون صلاحیت رسیدگی و صدور حکم مجازات اداری را داشته باشد.

۲- صلاحیت محلی مرجع اداری: محل وقوع تخلف اداری و محل اقامت یا کار متخلف تعیین کننده صلاحیت محلی مرجع اداری است.

۳- رعایت تشریفات قانونی: مراحل رسیدگی، احراز تخلف، استماع دفاعیات و صدور حکم باید طبق مقررات انجام شود.

۴- اثبات تخلف اداری: وقوع تخلف از سوی متخلف باید بر اساس مدارک و شواهد کافی محرز شود و مستندات آن در پرونده موجود باشد. همچنین باید میان تخلف و مجازات اداری در نظر گرفته شده توسط اداره برای آن، تخلف تناسب وجود داشته باشد. دادرسی می تواند بر تناسب میان تخلف و مجازات اداری نظارت نماید. تنها در صورت احراز همزمان این چهار شرط، صدور حکم مجازات اداری امکان پذیر خواهد بود.

گفتار دوم: بررسی اجرای قهری تصمیمات اداری

-قواعد و شرایط اجرای تصمیمات اداری قهری

۱- جواز اجرای قهری تصمیم اداری به موجب قانون ۲ اجرای قهری در صورت اضطرار - اجرای قهری در صورت نبود یا نارسایی دیگر راه های حقوقی. ۱- جواز اجرای قهری تصمیم اداری به موجب قانون در صورتی که قانون به طور صریح به اداره اجازه ی اجرای اعمال و تصمیمات اداری خود را داده باشد توسل به اجرای قهری توسط اداره امکان پذیر است چند قانون به این امر اشاره کرده اند از جمله این که شهرداری میتواند برای رفع سد معابر عمومی و آزاد نمودن معابر و اماکن یادشده (تبصره ی ۱ بند ۲ ماده ی ۵۵ قانون شهرداری، رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر عمومی، کوچه ها، اماکن عمومی و... پرکردن و پوشاندن چاله ها و... یا درباره ی ملک مشرف به خرابی که املاک دیگران را تهدید میکند یا جلوگیری از عملیات ساختمانی ساختمانهای بدون پروانه یا مخالف مفاد پروانه (ماده ۱۰۰ قانون شهرداری به وسیله ی مأموران خود اقداماتی انجام دهد (بند ۱۴

ماده ی ۵۵ قانون شهرداری). البته نخست شهرداری به صاحب ملک اخطار میدهد، اگر خطر رفع نشد شهرداری اقدامات لازم را انجام خواهد داد که در این صورت، شخص خصوصی صاحب ملک معیوب میبایست هزینه ی انجام عملیات فوق را به شهرداری بپردازد تبصره ی بند ۱۴ همان قانون هم چنین این اداره وظیفه ی جلوگیری از ایجاد و تأسیس کلیه اماکنی که موجب بروز مزاحمت، سر و صدا، تولید دود، عفونت و تجمع حشرات و جانوران برای ساکنان میکند یا مخالف اصول بهداشت شهر است تعطیل کردن تأسیساتی که موجب آلوده شدن هوای شهر می شود و انتقال آنها به خارج از شهر برعهده دارد (بند ۲۰ ماده ی ۵۵ همان قانون). به موجب ماده ی ۲۷ قانون نظام صنفی مصوب سال ۱۳۸۲، نیروی انتظامی می تواند با اعلام اتحادیه صنفی واحد صنفی فاقد پروانه را رأساً پلمپ نماید. همچنین قانون رسیدگی به تخلفات رانندگی مصوب سال ۱۳۹۰ نیز در خصوص خودروهایی که به طور نادرست مزاحم یا خطرناک پارک شده اند به افسرهای پلیس اجازه ی توقیف و حمل آنها به پارکینگ پلیس را داده است.

اجازه ی توقیف و حمل آنها به پارکینگ پلیس را داده است. به موجب تبصره ۱ ماده ی ۱۰ قانون حفظ کاربری اراضی زراعی و باغها مصوب سال ۱۳۷۴ نیز چنانچه مرتکب تغییر کاربری به طور غیر مجاز و بدون گرفتن مجوز از کمیسیون موضوع تبصره ۱ ماده ی ۱۰ این قانون پس از اعلام اداره ی جهاد کشاورزی به اقدامات خود ادامه دهد نیروی انتظامی موظف است بنا به درخواست جهاد کشاورزی از ادامه عملیات مرتکب جلوگیری نماید تبصره ی ۲ همین ماده نیز مقرر می دارد که مأموران جهاد کشاورزی موظفند با حضور نماینده ی دادسرا و در نقاطی که دادسرا نباشد با حضور نماینده دادگاه ضمن تنظیم صورت مجلس رأساً نسبت به قلع و قمع بنا و مستحذات اقدام و وضعیت زمین را به حالت اولیه اعاده نمایند.

-آثار توسل غیرقانونی به اجرای قهری

اجرای قهری همیشه با خطراتی برای اداره همراه است اشخاص می توانند نسبت به اقدامات مربوط به اجرای قهری که برخلاف قانون باشد اعتراض نمایند. ممکن است توسل به اجرای قهری یک تصمیم، اداری به دلایل متعددی غیرقانونی باشد که هرکدام از آنها با یک واکنش و ضمانت جرا روبرو نمیشوند اگر اداره در چارچوب شرایط قانونی و اصول فوق الذکر به صورت قهری تصمیمی را اجرا نماید و بعداً قاضی اداری این عمل را غیرقانونی اعلام کند هنگامی که تصمیمی قانونی یا غیر قانونی شرایط صحت شیوه ی اجرای قهری را رعایت نکرده باشد اداره مرتکب خطا شده و در صورت ورود خسارت به اشخاص مسئولیت مدنی داشته و باید جبران خسارت نماید.

هم چنین در صورتی که اداره در شرایط غیرقانونی مبادرت به اجرای قهری نماید یا اقدام به اجرای تصمیمی نماید که هیچ ریشه ای در اجرای یک قانون یا مقررات نداشته باشد و به حقوق و آزادی مردم از جمله مالکیت خصوصی تعرض نموده و مرتکب رفتار غیرقانونی فاحش شود، فردی که از اجرای غیرقانونی عمل، زیان دیده است میتواند جهت توقف رفتار غیرقانونی و جبران خسارت به دادرس مراجعه نماید تکلیف به جبران خسارت توسط اداره میتواند به صورت اعاده ی امر به وضع پیشین یا از راه پرداخت خسارت نقدی متناسب صورت گیرد.

- اصول حاکم بر تصمیمات قهری اداری موارد زیر قابل توجه است:

- اصل قانونی بودن: اعمال قهر اداری تنها در چارچوب قانون و براساس صلاحیت قانونی مجاز است.

- اصل تناسب: اقدامات قهری باید متناسب با تخلف ارتكابی باشد.

- اصل ضرورت: اعمال قهر تنها در صورت ضرورت و عدم کفایت سایر ابزارها مجاز است.

- اصل تسلسل مراتب: قبل از اعمال قهر باید از ابزارهای ملایم تر استفاده شود.

- اصل تناسب میان جرم و مجازات: میزان و نوع مجازات باید متناسب با جرم ارتكابی باشد.

- اصل برائت: تا زمان اثبات تخلف، افراد بری الذمه محسوب می شوند.

- اصل احترام به حقوق و آزادی های فردی

- اصل توجیه پذیری و پاسخگویی مقامات بنابراین اعمال قهر اداری باید در چارچوب این اصول و با رعایت حقوق شهروندی صورت پذیرد.

نتیجه گیری

اعمال و تصمیمات سازمانهای اداری دارای یک نظام حقوقی است که از شکل گیری و شرایط اجرا تا لغو آنها را در بر می گیرد. در این نظام حقوقی قواعد و شرایطی برای اعمال اداری مطرح می گردند که در قانون اساسی، قوانین عادی، مقررات و رویه ی قضایی پیش بینی شده اند. اعمال اداری جهت شکل گیری باید از قواعدی شدن، اعلان و یا ابلاغ و.... را نیز رعایت کنند. سازمان های اداری دارای از امتیاز و قدرت صدور دستورات لازم الاجرا نسبت به اشخاص برخوردارند. بدین ترتیب که تصمیمات اداری با بهره مندی از فرض قانونی بودن عمل اداری پس از صدور و اتخاذ باید فوراً و بلافاصله اجرا شوند و اداره برای اجبار اشخاص به اجرای این تصمیمات نیاز به تایید دیگر مقامات از جمله مقامات قضایی ندارد. شکایت از این تصمیمات توسط اشخاص سبب تعلیق

اجرای آنها نمی گردد مگر این که دادرس در صورت، ضرورت دستور به تعلیق یا تأخیر در اجرای تصمیمات و اعمال اداری صادر نماید.

ولی در صورت عدم اجرای تصمیمات اداری آیا اداره از اختیار اجرای قهری یا اجباری یا انجام عملیات مادی جهت اجرای تصمیمات خود برخوردار است؟ هنگامی که اجرای تصمیم اداری بر عهده ی اداره است یا تصمیمی که برای یک شخص حق یا اختیاری در نظر گرفته است صدور و اعمال چنین مجازاتهایی توسط سازمانهای اداری که به گونه ای استفاده از اختیار دادرسی توسط اداره است به همین دلیل به مرور زمان جهت محدود کردن خطرات ناشی از اعمال و تصمیمات غیرقانونی و خودسرانه رعایت تضمین ها و آیین هایی توسط اداره ضروری شناخته شده است که عبارتند از اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها یا تخلفات و مجازاتهای اداری ممنوعیت صدور مجازات های کیفری توسط سازمانهای اداری رعایت تضمینات مربوط به آیین و اصول دادرسی منصفانه و نظارت قضایی بر تناسب مجازاتهای اداری. اما به نظر میرسد عمده ترین تخلفات اداری کارکنان عبارتند از:

۱- نقض قوانین و مقررات؛

۲- تبعیض یا اعمال غرض در اجرای قوانین و مقررات؛

در خصوص اعمال و رفتار خلاف شئون شغلی یا اداری

بایستی اشاره کرد که ضمانت اجراهای اداری بایستی در فرآیند رسیدگی خاص حقوق اداری و از طریق هیاتهای رسیدگی اداری و دادگاههای اداری انجام شود چرا که کارشناسان و قضات نهادهای مذکور از تخصص تبحر و آموزشهای ویژه و منحصر به فردی برخوردار میباشند که قضات دادگاه های کیفری و مدنی از آن بهره مند نمیشوند از سوی دیگر شناخت ماهیت ضمانت اجراهای اداری از کیفری از اهمیت شایان توجهی برخوردار میباشد متاسفانه نظام حقوقی ایران به ویژه حقوق اداری از انسجام، پویایی و کارایی لازم برخوردار نمیشد و از همین رو نظام ضمانت اجراهای قهری اداری از پراکندگی نا همگونی و عدم انسجام رنج میبرد. در صورتی که اداره به هنگام اجرای قهری قواعد و شرایط فوق را رعایت ننماید مرتکب خطا و رفتار غیرقانونی شده و در صورت ورود خسارت، مسئولیت مدنی خواهد داشت. در نظام حقوقی ما قواعد و شرایط اجرای اعمال اداری در یک قانون خاصی پیش بینی نشده ولی میتوان نشانه هایی از آن را به صورت پراکنده در قوانین مختلف مشاهده کرد که جا دارد با تدوین و تصویب یک قانون عام و واحد اداری، حدود فعالیت و صلاحیت سازمانهای اداری را در این زمینه ضمن رعایت اصول حکمرانی مطلوب و تضمین حقوق و آزادیهای اشخاص تبیین نمود.

پیشنهادات

به منظور برای شناخت و شناسایی و هم چنین تعیین معیارها، پارامترهای لازم برای تفکیک ضمانت اجراهای قهری اداری از کیفری و مدنی. پیشنهادات ذیل ارایه می گردد: ۱- شناسایی و تدوین نظام جامع حقوق اداری از طریق تدوین قانون عام حقوق اداری؛

۲- توجه و اهمیت هرچه بیشتر به تخصص و تفکیک شاخه های حقوقی؛

۳- تدوین و تشکیل نظام واحد و منسجم دادرسیهای اداری؛ از طریق تشکیل دادگاههای تخصصی در حوزه

حقوق اداری؛

۴- قانون مند نمودن نظام ضمانت اجراهای اداری از طریق احصاء و شمارش آن در متن قوانین؛ ه تدوین و شناسایی آیینهای رسیدگی

اداری به طور خاص آیین دادرسی اداری؛

۶- تشخیص و تفکیک هرچه بیشتر ماهیت تخلف و جرم از طریق کارشناسان و علمای حقوق؛ ۷- بهره گیری از دستاوردهای

کشورهای مدرن دنیا در حوزه و قلمرو حقوق اداری.

منابع

الف: کتب فارسی

۱. ابوالحمد عبدالحمید حقوق اداری، ایران انتشارات قدس، تهران، ۱۳۷۶

۲. امامی، محمد استوار سنگری کورش حقوق، اداری نشر میزان، تهران، ۱۳۸۹

۳. انصاری ولی الله کلیات حقوق، اداری نشر میزان، تهران، ۱۳۸۴

۴. تحصیل دوست، فریدون، افتاده، غلامحسین مجموعه قوانین و مقررات تخلفات، اداری، انتشارات معاونت حقوقی ریاست

جمهوری معاونت تدوین تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، تهران، ۱۳۹۰

۵. تشکری، رضا، سیروس قادر قانون مجازات اسلامی در نظم حقوق کنونی، نشر مهاجر، ۱۳۸۹.

۶. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد ۵ انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۸۰.

۷. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ترمینولوژی حقوق انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۸۱

۸. جعفری لنگرودی، محمدجعفر، مقدمه عمومی علم، حقوق انتشارات گنج دانش، تهران، ۱۳۷۸، ۹ دال، رابرت درباره
۹. دموکراسی ترجمه حسن، فشارکی انتشارات شیرازه، تهران، ۱۳۷۹
۱۰. دهخدا علی اکبر لغتنامه دهخدا جلد ۱۳ انتشارات بیتا، تهران ۱۳۸۷
۱۱. طباطبائی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، ص ۲۷۶ تا ۳۰۸، تهران، نشر سمت، زمستان ۱۳۸۱/۳.
۱۲. حسینی نیک، سید عباس، مجموعه قوانین کاربردی مجد، ص ۶۶، تهران، چاپ مجد، ۱۳۸۷، چ ۴/۴.
۱۳. سنجابی، کریم، حقوق اداری ایران، ص ۲۰۲ تا ۲۰۶، تهران، بنگاه مطبوعاتی هدایت، چ ۳
۱۴. سنجابی، کریم، حقوق اداری ایران، ص ۲۱۲ و ۲۱۳، چ ۳
۱۵. طباطبائی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، صص ۲۹۵-۲۸۵، تهران، سمت، ۱۳۸۱، چاپ هفتم.
۱۶. موسی زاده، رضا، حقوق اداری، ص ۱۵۰-۱۴۸، تهران، نشر میزان، ۱۳۸۱، چاپ سوم.
۱۷. مرادی، برلیان مهدی (۱۳۹۲) اصل، تناسب، تهران، انتشارات خرسندی
۱۸. هداوند، مهدی و دیگران (۱۳۸۹)؛ آیینهای تصمیم گیری اداری، تهران، خرسندی.

ب: قوانین و مقررات

۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

۲. قانون مجازات اسلامی

قانون رسیدگی به تخلفات اداری مصوب ۷/۹/۱۳۷۲

۴. قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۲۸/۴/۱۳۸۳

ه. قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب ۶ ۲۵/۳/۱۳۹۲ قانون مدیریت خدمات کشوری ۸/۷/۱۳۸۶

۶. آیین نامه ی هیات عالی نظارت رسیدگی به تخلفات اداری ۱۲/۳/۱۳۷۳ دستورالعمل رسیدگی به تخلفات اداری هیات عالی

نظارت مصوب ۴/۸/۱۳۷۸